



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

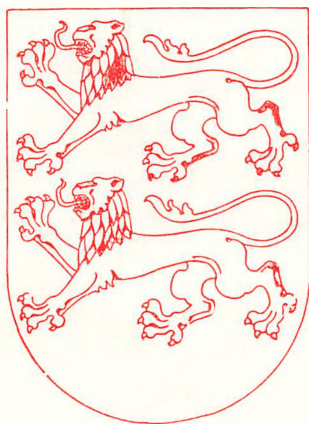
### Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

# MÅNEDSSKRIFT



Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland  
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD: J. Raben: *Østerholm — en slotsruin på Als*  
Hans Vald. Gregersen: *Pottemageriet i Klipleve sogn*  
Christian Stenz: *Landdagsvalget i Sydslesvig*  
*Fortæl om Deres barndomsby*  
*Hjemmetysker*  
*Glimt fra svundne tider*

Sønderjydsk månedsskrifts ekspedition: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder  
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev.  
Viceskoleinspektør Chr. Stenz adresse er: Chr. Paulsen skolen, Flensborg

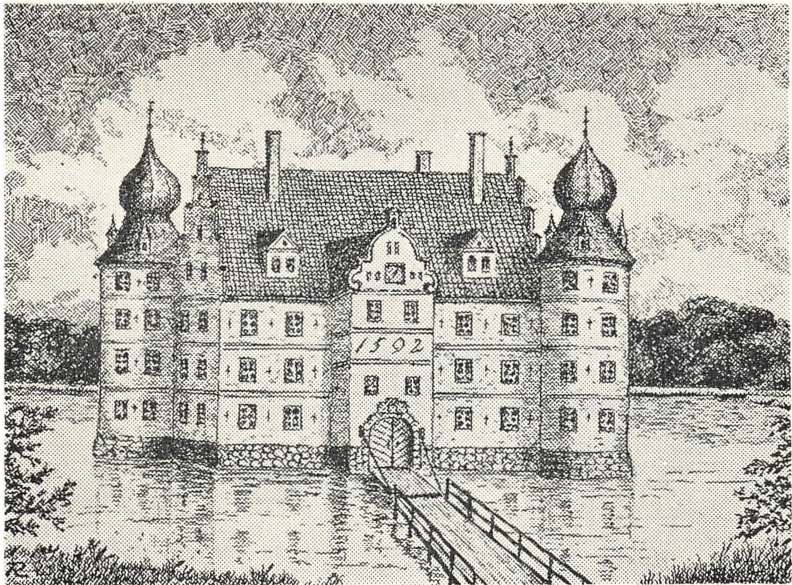
NR. 10

1. OKTOBER 1954

30. ÅRG

Abonnement 3,00 kr. pr. kvartal





## Østerholm - en slotsruin på Als

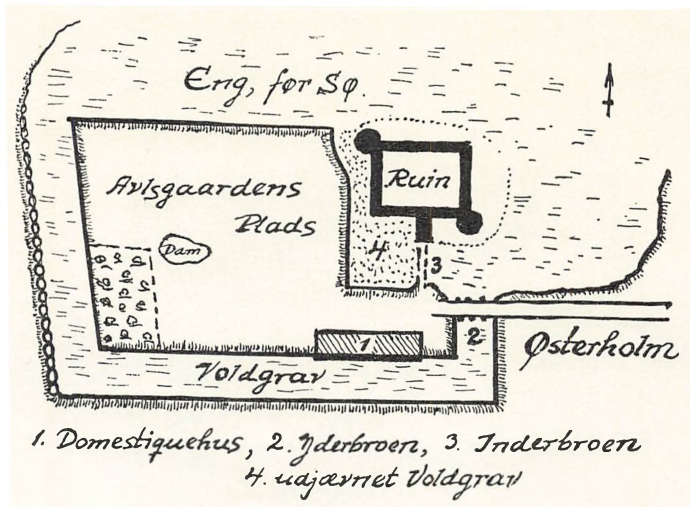
*Af J. Raben*

Ruinen af det gamle Østerholm slot er i de sidste måneder blevet udgravet.

Inde i Nørreskoven ved hovedvejen mellem Østerholm og skovfogedgården Nygård ligger et voldsted fra middelalderen. Det er en 24×18 meter stor borgtomt, omgivet af en ca. 20 meter bred, endnu vandfyldt voldgrav. Der ses endnu fundamentrester af den gamle hovedbygning. Her lå den gamle Helvedgård, hvis historie kan føres tilbage til begyndelsen af det 14. århundrede, da de alsiske Sturer købte godset af Holkerne.

1341 nævnes Laurentius Sture til Helvedgård, da han i dette år skænkede sjælemessejord til Notmark præstegård. I godt 200 år sad Stureslægten på gården. Slægtens sidste, Thomas Sture, født 1507 er den kendteste skikkelse inden for den alsiske adel. Han var en tidlang lensmand på Sønderborg, amtmand over Sønderborg og Nordborg og tillige ejer af den store Gammelgård på Als.

Omkring 1850 lod han den gamle gård nedrive, — den svarede vel ikke længere til renæssancetidens krav, — og byggede en ny gård noget længere mod sydvest, ved den nuværende by Østerholm.



Thomas Sture døde 1563 og blev begravet i Notmark kirke, hvor hans smukke kalkstensepitaf findes. Hans datter Kathrine blev gift med Hans Blome, en adelsmand af holstensk æt, der med hende arvede de store besiddelser.

1584 solgte Hans Blome Helvedgård og Gammelgård til hertug Hans den Yngre af Sønderborg. Hertugen forskønnede bygningen, som var et enkelthus, ved at tilbygningen af to diagonalt placerede runde tårne med kobberdækkede kupler og et forhus med smuk renæssancegavl. Han bestemte, at slottet skulle være enkesæde for de sønderborgske hertuginde og gav det det nye navn Østerholm. Hertug Hans anlagde en stor lysthave og forbedrede avlsgården.

Her døde hertugens første gemalinde, Elisabeth af Braunschweig-Grubenhagen den 12. februar 1586. Hendes kiste står i gravkapellet på Sønderborg.

Efter hertug Hans den Yngres død 1622 kom Østerholm til den nordborgske del under hertug Johan Adolf. Slottet var ligeledes enkesæde for de nordborgske hertuginde indtil 1729, da Nordborgs sidste hertug Frederik Carl afstod Nordborg til kronen imod, at han overtog hertugdømmet Pløn med de holstenske besiddelser.

Derefter stod Østerholm ubeboet og forfaldt. Det blev omdannet til en kongelig avlsgård. I en synsberetning fra 1733 siges, at flere vinduer var tilslået med brædder »for at skovens vilde fugle ikke skulle flyve ind og ud«, og broen var i en så dårlig tilstand, at »den ikke kunne passeres uden livsfare«. Det blev besluttet at rive slottet ned, og det skete 1734.

Endnu står domestiquehuset, en smuk barokbygning, der med sit svære granitfundament rejser sig op fra den sydlige voldgrav.

Hele voldstedet med den store plads, hvor avlsgården har ligget, er et imponerende anlæg fra renæssancetiden, omsluttet af en med store granitblokke støttet voldgrav.

Slottet blev nedbrudt til det svære kampestensfundament. Den indre grav syd og vest for hovedbygningen blev jævnet og pladsen opfyldt og udlagt til havejord.

I 220 år har fundamenterne ligget skjult i jorden, indtil de nu atter er kommet frem for dagens lys, og det viser sig, at de er fudstændige og godt bevarede.

Nu ligger de som en smuk ruinpark og som et værdigt historisk mindesmærke i en særdeles smuk omgivelse.

## Pottemageriet i Klipleve sogn

*Af Hans Vald. Gregersen*

Skønt pottemageriet er et af de allerældste håndværk, er det ikke desmindre yderst begrænset, hvad der findes af litteratur om dette erhverv, og føres talen over på de sønderjydske landsdele kan det siges, at man med hensyn til dette emne betræder jomfruelig jord, idet er lig nul, hvad der foreligger om det gamle sønderjydske pottemageri. Mærkeligt nok skulle man synes, eftersom pottemageriet i hertugdømmerne har været af fortrinlig kvalitet og endog opnåede en vis blomstring i årene omkring år 1800.

Et af de steder, hvor håndværket i dette tidsrum blev drevet med størst dygtighed, var Klipleve sogn, hvor det naturgivne grundlag for erhvervets udøvelse var de yderst fine lerarter, som her forekommer visse steder ved overgangen mellem randmorænenes kuperede områder og de vidtstrakte hedesletter. Når håndværket imidlertid blev drevet på selve åstedet for råmaterialet, skyldtes det dog først og fremmest de særlige juridiske forhold, idet Klipleve sogn siden middelalderen hørte ind under Søgård og Årtoft godser. Uhindret af de omkringliggende købstæders privilegerede håndværkerlav kunne der her nedsætte sig landhåndværkere, der unddrog sig enhver art af kontrol

fra deres misundelige fagfæller i byerne. Og hertil kom, som vi senere skal se, at godsstyrelsen slet ikke var uinteresseret i disse håndværks fortsatte trivsel.

Imidlertid skete der netop i årtierne på begge sider af 1800-tallet stedse større indgreb i den gamle godsejeroverklassens hævdvundne rettigheder. Trods sejt modstand fra det slesvig-holstenske ridderskab afskaffedes i disse år flere og flere af de gamle adelige privilegier, idet regeringen ikke lagde synderlig skjul på sin hensigt om efterhånden at få de samme love og bestemmelser indført i godsdistrikterne, som havde gyldighed i staten som helhed. Snart oprandt derfor også den tid, hvor købstædernes håndværkerlav på mangfoldige områder søgte at komme landhåndværket i godsområderne til livs.

Det er på baggrund af denne almindelige udvikling, at en klage må ses, som pottemagerne i byerne omkring Søgård og Årtoft godser — det var *Joachim Andreas Lorentzen* og *Thomas Asmussen* i Åbenrå, *Christian Heyland*, *Christian Calef* og *Jens J. Hansen* i Flensborg, samt *Johann Christian Christensen* i Sønderborg — i 1791 indgav over deres upriviligerede fagfælle i Klipleve sogn, *Ole Larsen Högström*. Det hed i deres klage, at han drev sit erhverv så »utrolig stærkt«, at han evnede at holde to svende. Han rejste omkring med sine varer, ja falbød dem endog i købstæderne, hvor han var i stand til at tage konkurrencen op med byhåndværkerne, da han ikke som disse var tynget af høje afgifter og skatter, ligesom han ej heller havde synderlige udgifter til transport af råmateriale.

En farlig konkurrent må han i hvert fald have været, siden hans fagfæller i de tre nærmest liggende byer fandt det fornødent at tage dette skridt. Men muligvis stikker der også noget andet under. Det er derfor interessant at sammenholde Högströms svar med sine modstanderes klage.

Fra godsmyndighederne fik han en henstilling om at få udarbejdet et forsvarsskrift inden otte dage. Da han ikke selv var i stand til at føre en pen, fik han advokat *Freuchen* i Åbenrå til at udarbejde en lænere redegørelse, hvis indhold i hovedtræk var følgende:

Högström hævdede, at det slet ikke var sandt, når der i klagen var anført, at han rejste omkring og falbød sine produkter, endsiges besøgte de offentlige markeder i byerne. Det havde han rigtignok ikke behov, eftersom varerne afkøbtes ham på hans bopæl, og mere end der her blev afsat, formåede han simpelthen ikke at producere. Man mærker, hvorledes en vis stolthed over den faglige succes kun dårligt lader sig skjule!

Men han forstod, hvad det drejede sig om for hans modstandere: af

lutter brødnid var de ude på at ville ramme ham personligt ved at ødelægge hans erhverv. Det ville de dog næppe få held til, eftersom han som adelig godsundersåt, der ikke boede i et af byernes læbælter — til Åbenrå var der 2½, til Flensborg 3, ja til Sønderborg endog hele 4 mil, — med fuld ret kunne drive sit håndværk, tilmed da det var de stedlige landboere, der aftog hans varer.

Forordningen om indskrænkning af borgerlige erhverv på landet kunne de ikke ramme ham med, da den kun gjaldt for de håndværkere, som var organiserede i lav — det er åbenbart advokatens juridiske viden, der her skinner igennem! Om lavsvæsen var der imidlertid slet ikke tale inden for pottemagerfaget, og fornylig havde jo tilmed to af deres fagfæller fået kongelig bevilling på at nedsætte sig som pottemagere langt nærmere ved Sønderborg, nemlig den ene i Broager og den anden ved Stabel på Blansgårds område. (Sidstnævnte sted mindes man endnu et forsvundet hus, som i folkemunde kaldtes »Pottested«).

For øvrigt mente Högström — eller var det hans pennefører, advokat Freuchen? — at den megen snak om byhåndværkernes snarlige ruin var deres sædvanlige melodi, som de altid var rede til at køre frem med. Hvordan det nu end forholdt sig, kunne de i hvert fald ikke lide under konkurrence fra hans side, da det jo var vitterligt, at de ikke engang var i stand til at forsyne deres eget opland med varer, eftersom der årligt indførtes anselige partier pottemagerarbejder fra Stettin, Rostock og Hamburg. Som følge heraf måtte det være i samfundets interesse at lade ham fortsætte sin fabrikation, således at i det mindste en del af indførselen kunne spares — en økonomisk opfattelse, der jo også har gyldighed i vor tid!

Men klagen havde nok en helt anden grund — og her skinner Högströms stolthed særdeles tydeligt igennem! — idet hverken klagerne eller andre fagfæller ud over hele hertugdømmet Slesvig — bortset fra dem i Christiansfeld — evnede at fremstille varer, der i kvalitet tålte sammenligning med hans. Han havde nemlig fået sin faglige uddannelse i udlandet — hvor det var, oplyser han desværre ikke.

Råstoffet til hans varer fandtes lige ved hans hjem. Det var en meget finkornet lerart, der kunne minde om den rigtige porcelænsjord. Takket være den var han derfor i stand til at fremstille store kakkellovne, som i hvert fald med hensyn til skønhed overgik de christiansfeldske. Det er åbenbart kun herrnhuterkoloniens håndværkere, der har kunnet afvinde den klippelede pottemager respekt, hvad faglig dygtighed angår!

Ringe tanker om eget værd og eget kunnen har i hvert fald ikke tynget ham. Dog finder han det til sidst formålstjenligt efter tidens

skik i al ydmyghed at bønfalde kongelig majestæt om at måtte få lov til at fortsætte sit erhverv, da han ikke havde noget andet levebrød og derfor ved et forbud ville blive sat i en højst beklagelsesværdig situation. —

Foreløbigt blev der nu ikke foretaget yderligere i sagen. Hele to år gik endog hen, inden der rettedes en fornyet henvendelse til godsmyndighederne. Det var denne gang overretten i Selsvig, der ønskede en udtalelse om sagen, da akterne herom var blevet forlagt. Godsinspektør *Peter Rasch* udarbejdede derefter en længere betænkning til brug for den høje ret. Helt ligegyldigt har Högströms pottemageri vel næppe været godsstyrelsen, siden selveste inspektøren i den grad kastede sig i brechen for den nye erhvervsgren.

Hele hans skrivelse kom faktisk til at udgøre et forsvar for alle de håndværk, som det fra gammel tid havde været tilladt at drive på landet til trods for den traditionelle erhvervspolitik, der i hine tider gik ud på en ensidig styrkelse af byernes næringsliv. Han hævdede således indledningsvis, at pottemageriet ifølge sin beskaffenhed ikke kunne siges at være et håndværk, som var bundet til byerne; det kunne tværtimod som f. eks. linnedvæveri og lignende erhverv lige så godt drives på landet.

Råmateriale, det fine ler, fandtes jo på selve åstedet for fabrikationen, og forarbejdedes uden tilsætning af nogen art. Det hærnedes blot i ilden, hvorefter det færdige pottetøj var en kendsgerning. Det forholdt sig altså med hensyn til pottemageriet på nøjagtig samme måde som med fremstillingen af teglsten, der jo blev strøget af den forarbejdede jord og derefter brændtes hårde i ilden. Hvem havde vel nogensinde tænkt sig at binde teglværksindustrien til byerne?

Pottemageri og teglbrænding var faktisk to erhverv, der lignende hinanden som det ene æg det andet. Ovenikøbet var det jo således, at mange teglværker — ofte beliggende i en bys umiddelbare nærhed — af den selv samme jord fremstillede foruden teglsten både urtepotter og alle mulige andre slags potter. Det var i hvert fald tilfældet med Husby teglværk ved Slesvig og Vindeby teglværk ved Eckernförde.

Eller for at føre talen hen på de nok som bekendte jydepotter. Det var jo dog noget, enhver vidste, at de ikke tilvirkedes i de jyske købstæder, men af landboerne ude på Jyllands brune heder. Herfra bragte omrejsende jyske kræmmere dem til hertugdømmerne, hvor de uhindret blev falbudt i såvel by som på land.

På ganske tilsvarende måde forholdt det sig med det stentøj, som fremstilledes af halligboerne på øerne uden for den slesvigske vestkyst, og som i hele skibsladninger førtes til Husum og nærliggende havnebyer. Ligesålidt som disse erhverv var bundet til byerne, kunne potte-



mageriet derfor siges at være det, så meget mere som der altid er blevet tilvirket potter på landet.

Godsinspektøren anmodede derfor om, at det fortsat måtte være Högström tilladt at passe sit håndværk. Han ejede nemlig blot et inderstehus uden jordtilliggende og var derfor henvist til udelukkende at leve af sit pottemageri. Udgangen af sagen kendes ikke, men da man også i de følgende år hører om pottemageri i Klipleve sogn, kan det i hvert fald ikke være lykkedes at få pottemageriet i Klipleve sogn standset.

Tværtimod anlagdes endnu en pottemagervirksomhed inden for Søgård-Årtoft godsområde, idet pottemager *Christian Thomsen* i året 1800 overtog en parcel på 25 tdr. hedeland beliggende på den alleryderste del af Årtoft mark, hvor vejen fra Klipleve til Ensted passerer sognegrænsen. Her opførte han den lille ejendom, der siden da har heddet Potterhuset, »æ Pottarhus«. Leret til pottemagerhåndværkets udøvelse på dette sted hentedes i nærheden af huset og ved Torp.

Det kunne dog ikke udnyttes til andet end grovere brugsgenstande såsom fade, tallerkener og krukker, der hurtigt fandt anvendelse i omegnens landbohem.

Christian Thomsen var ingen nybegynder i faget, da han ved århundredskiftet flyttede ud til Potterhus. I 1788 forekommer hans navn således en enkelt gang i retsakterne på grund af noget klammeri, han skulle have forvoldt i anden mands hus. Muligvis har han på den tid været svend hos Högström, der vist nok har haft sin virksomhed på »Fuglsang« i Holm skov, et sted, der første gang er nævnt i 1781, da en skrædder havde til huse der.

Högström var af svensk herkomst, barnefødt i Göteborg. Han blev gift i Klipleve i 1788, men det ser ud til, at han efter de her omtalte klager, har forladt sognet. Man hører i hvert fald ikke mere til ham.

Det trælsomme og som oftest lidet udbytterige arbejde har åbenbart ikke tiltalt egnens folk. Der kan i hvert fald påvises en hel lille koloni af svenske pottemagere i Klipleve sogn i hine år. I 1790 døde således en pottemagersvend *Jens Nielsen Lundgreen* fra Jönköping, og i 1794 begravedes et niårigt barn af pottemager *Christian Hansen Plambeck*, der vel sagtens også har været svensk af fødsel.

Det samme har også været tilfældet med *Johannes Aschenberg* fra Ängelholm, som i 1821 ved sit ægteskab med en datter af Christian Thomsen fortsatte svigerfaderens virksomhed i Potterhus. Denne var nemlig afgået ved døden nogle år før (i 1818) i en alder af 90 år.

En betingelse for at blive gift på Potterhus har nok først og fremmest været faglig duellighed. Gamle Christian Thomsens datter giftede sig derfor også anden gang med en pottemager, denne gang en mand

af tysk herkomst, nemlig *Johann Gottfried Liebscher* fra Pulsnitz i Oberlausitz. Pottemagerdynastiets sidste overhoved var *Christoph Heinrich Streibig*, der ejede stedet omkring midten af forrige århundrede.

De følgende beboere synes derimod ikke at have givet sig af med dette erhverv. Fremkomsten af billige industrivarer har på den tid tilintetgjort mulighederne for pottemageriets fortsatte trivsel i Potterhus. Et stednavn og en affaldsdyngede i nærheden af »Kogang« øst for Kliplev er alt, hvad der er tilbage af minder om dette gamle håndværk og dets udøvere.

#### KILDER OG HENVISNINGER:

Af litteratur om pottemageri kan anføres: Helge Søgaard: Østjydske pottemageri (Fortid og Nutid XV, 209—228), hvor det bl. a. hedder: „Det sønderjydske pottemageri er lidet tilfredsstillende undersøgt“. — LA. Søgård-Årtoft godsarkiv. 1739-1830. Sager vedr. kroeri, hokeri, håndværk m. m., samt: 1737-88 Justitsakter. For kirkebogsuddrag takker jeg hr. pastor emer. P. H. Moos, jfr. S. M. 1. årg., 75—76.

## Landdagsvalget i Sydslesvig

den 12. september 1954

ved *Christian Stenz*

Det var med bange forventninger, de dansksindede sydslesvigere imødeså valgdagen den 12. september. Der var ingen sikkerhed for, at den stadige tilbagegangslinie siden landdagsvalget i 1947 — hvor der opnåedes 99 000 danske stemmer — kulminerede med en tilbagegang på over 22 000 ved forbudsdagsvalget i 1953 i forhold til kreds-dags- og kommunevalg i 1951, skulle være standset og en stabilisering være indtrådt. 5-procentklausulen var blevet ophævet for forbundsdagsvalgets vedkommende. Det blev den *ikke* ved landdagsvalget, hvorefter erhvervelse af et kredsmandat var en betingelse for repræsentation. Dette kunne der kun være muligheder for i de to Flensborgkredse. Her valgtes ganske vist to danske i 1950, men i de forløbne fire år var udsigterne forandret ikke sålidt. Det var af »valggeometriske« grunde sket en omlægning af kredsene, idet Harreslev kommune med over 1000 danske stemmer var lagt ind til Flensborg landkreds, og Lyksborg med knap 500 stemmer var lagt til Flensborg øst. Mange flygtninge har fået fast bopæl i byen i de senere år, mens mange dan-

ske er udvandret. I begge kredsene havde de tyske partier, De kristelige demokrater, B.H.E., (flygtningepartiet og De frie demokrater, dan- net valgforbund, mens den nye partidannelse, en sammenslutning mel- lem den grænsepolitiske organisation, Slesvigholstensk Fællesskab og Tyske parti, Slesvig-Holstenblokken, undlod at opstille i Flensborg I.

Men mest afgørende ved bedømmelsen af udsigterne var den kends- gerning, at Flensborg socialdemokrati, der, siden Kurt Schumacher ekskluderede det i 1946, har arbejdet på lige fod med den danske be- vægelser, for få måneder siden igen blev forenet med det vesttyske socialdemokrati.

Det var derfor ventet, at et stort antal stemmer ville gå fra Sydsles- vigsk Vælgerforening til S. P. D., ligesom det måtte antages, at mange på grund af de tilsyneladende håbløse udsigter med forbundsdays- valget in mente enten ville stemme på tyske partier eller i bedste fald undlade at stemme. De mere optimistiske regnede med et stemmetal på omkring 35 000 — fra tysk side skal der være udtalt, at dette stem- metal var ensbetydende med en dansk sejr — pessimisterne med 25 000.

Blandt andre må den, der skriver dette, se et tvivlsomt ry som spå- mand gå fløjten. For det blev en virkelig dansk sejr, for første gang i mange år. Der opnåedes 42 242 danske stemmer mod 43 368 ved for- bundsdagsvalget i 1953, en tilbagegang på 1126 stemmer, når hensyn tages til, at der denne gang ikke afgaves stemmer i Holsten for S. S. V. Men det tyske stemmetal er gået betydeligt mere tilbage, så at S.S.V.'s andel i den samlede stemmeafgivning i landet Slesvig-Holsten nu er 3,5% mod 3,3% i 1953.

Mest overraskende var det danske stemmetal i Flensborg by, hvor det samlede resultat ser ud som følger:

	1953	1954	Forskel
Antal vælgere ... ..	73 038	70 343	÷ 2 795
Gyldige stemmer ... ..	63 291	58 219	÷ 7 072
Tyske partier . . . . .	35 772	27 020	÷ 8 752
Socialdemokratiet ... ..	7 778	10 848	+ 3 070
S. S. V. ... ..	19 741	20 351	+ 610

Mens valgdeltagelsen i landet som helhed var 78,7% (mod 88,5% i 1953) var den i Flensborg 82,7. S. S. V. havde denne gang 34,6% af stemmerne her mod 31,3% i 1953. Om danskerne har deltaget i større målestok end tyskerne, er det umuligt at fastslå noget om. Heller ikke kan det konstateres, om den socialdemokratiske fremgang på godt 3000 stemmer er hentet på bekostning af S. S. V., der i så fald skulle have fået en tilgang andetsteds fra. Den samlede socialdemokratiske

fremgang i landet er på godt 16% og i Flensborg omtrent 40%, men da den socialdemokratiske andel af stemmerne i hele landet er 33,2% og i Flensborg godt 18%, er det uden videre indlysende, at Flensborgs dansksindede arbejdere holder faste ved S. S. V. (Det må bemærkes, at talmaterialet er hentet fra dagspressen, og at resultaterne kan variere en smule, når fintællingen har fundet sted).

Kun 537 stemmer manglede *Samuel Münchow* i at slå C. D. U. kandidaten i valgkreds I, »Flensburger Tageblatt«s redaktør, *Hanno Schmidt*. Havde S. H. B., der i valgkreds II mønstrede over 1000 stemmer, opstillet i I. kreds, kan der næppe have hersket tvivl om Münchows valg.

Uden for Flensborg var resultatet mindre opløftende, en tilbagegang i danske stemmer på 1736 eller 7,4%. Men dette falder nogenlunde sammen med tilbagegangen i det samlede tyske stemmetal (inclusive socialdemokraternes) i hele Slesvig-Holsten, ca. 7,2%. Ved første øjekast kunne tallet i Sydtønder amt forurolige. Her er de danske stemmer faldet med 11,4%, men det opvejes fuldt ud ved, at det tyske stemmetal er gået endnu mere tilbage, så vidt det i dag kan skønnes over 20%. I Husum Ejdersted noteres en lille dansk tilbagegang, 4,4%. Den er noget større i de andre kredse, mens der er en klar dansk fremgang i Egernførdekredsen. Mens der er fremgang ved praktisk talt alle afstemningsdistrikter i Flensborg by, er det modsatte tilfældet i Slesvig by. Der er dog uden for Flensborg dansk fremgang i over 100 kommuner. Man lægger mærke til, at sognene i nærheden af grænsen ligger ret stabilt. Også i de frisiske egne er der en vis stabilitet at spore. Dårligst ligger Vesterland med en tilbagegang på omtrent 15%, men ellers er der en del steder fremgang på de frisiske øer, f. eks. i Vyk på Før. Læk har omtrent holdt stillingen, i Nibøl er der en tilbagegang på 10%, altså dog mindre end kredsens gennemsnit, mens der er fremgang i Frederiksstad og Kappel, det sidste sted fra 142 til 198, altså lige ved 40%.

#### Samlet oversigt

Valgkreds	Stemmetal ved forbundsvalg 1953	Stemmetal ved landdagsvalg 1954
1. Flensborg vest ... ..	10 699	11 262
2. Flensborg øst . ... ..	9 042	9 089
3. Flensborg land ... ..	3 784	3 498
4. Sydtønder . ... ..	3 477	3 073
5. Husum amt ... ..	2 493	2 282
6. Husum Ejdersted ... ..	3 448	3 295
7. Slesvig ... ..	4 062	3 637

8. Sydangel - Svans ... ..	2 542	2 372
9. Egerførde . ... ..	1 906	1 965
12. Rendsborg vest ... ..	570	352
13. Rendsborg nord . ... ..	1 252	1 065
24. Kiel nord ... ..	293	352
<hr/>		
Ialt ... ..	43 368	42 242

Bemærkelsesværdig ved dette valg er den socialdemokratiske fremgang, som dog overvejende falder i Holsten. Socialdemokratiet er nu landets største parti, men efter alle solemærker at dømme vil C. D. U. og flygtningene fortsat dirigere udviklingen i Kiels landdag, hvor nu det danske mindretal i fremtiden er afskåret fra sit politiske forum. Der er fra tyske regeringskredse stillet en konsultativ landdagsrepræsentation i udsigt, hentet fra mindretallets kulturelle lejr, men der kan selvfølgelig ikke herske tvivl om, at denne let gennemskuelige manøvre vil blive blankt afvist.

Der er en vis fremgang for de neonazistiske partier i landet. Ikke mindst nord for grænsen vil det vække opmærksomhed, at Slesvig-Holstenblokken opnåede over 61 000 stemmer og 4 landdagsmænd, hvoriblandt partiets primus motor, Wilhelm Jürgensen. Det kan ikke fremme roen og trygheden i grænseegnene, at denne berygtede nazist, bedst kendt som *Asmus von der Heide*, en i Danmark med 7 års fængsel og udvisning straffet person, kan nyde en sådan tillid, at han kan indvælges i landets lovgivende forsamling. I hvor høj grad det er symptomatisk for udviklingen, at Samuel Münchow (plus 3 andre danskere) går ud af landdagen og »Asmus von der Heide« ind, kan der kun gisnes om.

## Fortæl om Deres barndomsby

En efterlysning fra Nationalmuseet.

Nationalmuseet søger i disse dage forbindelse med ældre mennesker, der kan fortælle om deres barndomsby og barndomshjem, og som vil give en beskrivelse heraf til museet. Det drejer sig om herigennem at få beskrevet livet i købstæderne og stationsbyerne, således som det udfoldede sig i slutningen af forrige århundrede, ja, helt op til den første verdenskrig.

Netop inden for denne tidsperiode udviklede byerne sig som aldrig

før. Idyllerne forsvandt. Hvor før byens trommeslager gik råbende gennem gaderne blandt folk, som alle kendte hinanden, skød der nu moderne storbyer op med udstrakte forretnings- og beboelseskvarterer — så store, at man næppe kendte sine nærmeste naboer.

Endnu er der dog mange, der husker den gamle, på een gang hårde og idylliske tid, og derfor regner man på museet med at få mange hundrede beskrivelser ind, således at man ikke blot får skildringer fra hver eneste by i landet, men også fra alle mulige mennesker inden for samme by. For der er jo stor forskel på, hvad man husker fra sin barndomsby. Den gamle købmand husker en side af byens liv, arbejdsmanden en anden. Håndværkeren ser den fra en synsvinkel, som er helt anderledes end embedsmandens. Og endelig er der naturligvis også stor forskel på, hvor godt folk skriver for sig.

Men meget eller lidt — siger inspektør Yde-Andersen, der leder indsamlingen alt er af betydning, blot det fortæller om livet i byerne, før nye tider forandrede alt.

Beskrivelserne skal opbevares i Nationalmuseets arkiv for eftertiden, og de vil her give nøglen og forståelsen til de tusinder af gamle ting og sager fra den tid, der gemmes i vore museer.

Nationalmuseet har ladet udarbejde en lille vejledning, som fåes sammen med specielt, holdbart skrivepapir ved henvendelse til D. Yde-Andersen, Nationalmuseet, København K.

## Hjemmetysker

Hvad en hjemmetysker er, ved vi allesammen, og hvis vi ikke ved det, går vi til ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (ODS). Den citerer Levin: »Oprindelig et slesvigsk partiord fra Chr. VIII's tid, måske af Laurids Skau« og henviser iøvrigt til citater af Hammerich, Schandorph, A. D. Jørgensen, H. P. Hanssen og Feilberg. Men Bemærkningen om ordets oprindelse er mere svævende og usikker, end ODS ellers har for vane, og citaterne er alle ret sene.

Nu har ordet spillet en stor rolle i Sønderjyllands historie, og det har stor interesse at få fastslået, hvornår det blev brugt første gang og af hvem. Også ordets karakter er af interesse. Er det oprindelig blevet brugt nedsættende? Hjemmetyskerne bruger det selv med en positiv betydning, omtrent som når en Sønderjyde kalder sig selv Sønderjyde, og også i danskeres mund har ordet i nutiden i hvert fald af og til en ren beskrivende, neutral karakter.

Det er en interessant opgave at få ordets historie og karakter belyst, og dertil må man først og fremmest have så mange gode eksempler som muligt. Blandt månedsskriftets læsere må der findes mange, der er fortrolige med gamle aviser, breve og andre gamle kilder. Hvis De kender ordet fra skriftlige kilder eller fra familietradition, så skriv det op med tydelig og nøjagtig angivelse af kilde (glem ikke sidetal!) og send det til redaktionen, som så vil sørge for at samle og bearbejde hele stoffet.

Poul Kürstein.

# Glimt

## FRA SVUNDNE TIDER . . .

### DEN DANSKSINDEDE PASTOR JØRGEN MICHAELSEN

Blandt ansøgerne til præstekaldet i Kliplev i 1865 var pastor **Jørgen Michaelsen**, hvem provst dr. theol. Jens Holdt har ofret en smuk omtale i „Ribe Stifts Aarbog“ 1951, s. 52—70, og i „Bjoldrup Sogns Historie“.

Han var een af de meget få dansk-sindede nordslesvigere, hvem det lykkedes at få ansættelse i den preussiske statskirke.

At det imidlertid ikke er gået til uden visse betænkeligheder fra myndighedernes side, vidner den konstituerede amtmand **Jürgen Jürgensens** indstilling i anledning af præstevalget i Kliplev i 1865 om. Han udtaler nemlig følgende om Michaelsen:

„Pastor Michaelsen, der for tiden fungerer intermistisk i Uge, behersker næppe det tyske sprog fuldstændigt, taler det i det mindste med nogen vanskelighed og med afgjort dansk akcent, hvorfor han da også er blevet fjernet fra Flensborg latinskole (her havde han før 1864 virket som dansk adjunkt). I Kliplev er han derfor ikke anvendelig, fordi der

der skal afholdes tyske gudstjenester hver tredie søndag.

Dertil kommer, at pastor Michaelsens politiske fortid (Antecedentien) er af en sådan art, at han i det mindste har været et villigt redskab for den her til lands desværre (!) alt for velkendte **Regenburg**. I nærværende tid gælder det imidlertid om i menigheder, hvor den danske propaganda har fået fodfæste — og en sådan er Kliplev! — at få ansat præster, som, hvad karakter og sindelag angår, er i stand til efterhånden at vinde befolkningen for Slesvigholsten og dets interesser og derfor så roligt og ubemærket som muligt at lede den til at tilslutte sig (sic!). I Uge er befolkningen derimod overvejende patriotiske og pastor Michaelsen derfor her på rette sted“.

(LA. Åb. amtsarkiv. Journal for de adelige godser 1865, nr. 25).

H. V. G.

### SLESVIGSKE STUDENTER 5<sup>1</sup>)

I Tübingen Universitets Martrikel forekommer i November 1579 Petrus Ivarus Friburgensis Danus. Dermed kan ikke være ment Frederiksborg, da dette

Navn først er fra 1580. FRIBURGENSIS er fejllæsning for TROIBURGENSIS.

Denne Peter Iversen stammer fra Trojborg. Om han er identisk med den Petrus Ivarus Borchensis Danus, som er indskrevet i Wittenberg 30. 4. 1589, tør jeg hverken bekræfte eller benægte.

„Simon Mathiæ Holsatus Orphensis“ findes i Rostock Matrikel i Juli 1581. Man har hidtil ikke forstaaet Hjemstavnsbetegnelsen, men, naar man ved, at Landsbyen Erfde den Dag idag af Befolkningen kaldes „Arf“, kan der næppe være Tvivl om, at han stammer derfra og er Søn af Sognepræsten Matthias Bökelmann († 1582).

Th. O. Achelis

1) jfr. Sj. Ms. 1951, s. 60/1.

## BIDRAG TIL HADERSLEV PROVSTIS PRÆSTEHISTORIE.

1. H. N. A. Jensen skriver i sin Kirkel. Statistik, at Præsten i Vonsbæk Claus Jensen 1622 med sin Hustru Sophie giftede sig til Gaarden Caspergaard og tog Navn efter denne. Det uholdbare i denne Paastand fremgaar deraf, at allerede hans Bedstefar, der ogsaa hed Claus Jensen 1541 er immatr. i Rostock under Navnet Capergaard (se Arends: Gejstligheden i Slesvig Holsten). — Haderslev Raadstueprotokol giver imidlertid paalidelig Oplysning om, hvem han var gift med, Sophie var ikke Gaardmandsdatter fra Vonsbæk Sogn men Datter af Jacob Nielsen Skrifer, der boede paa Møllepladsen i Haderslev, hendes Moder Anneken var i 2. Ægteskab gift med Jasper Lorentzen i Haderslev. Under 17. 6. 1637 staar der indført: Jasper Lorentzen paa sin Hustru Annekens vegne, Borgmester Joh. Tanck som Formynder for sal. Jacob Nielsen Skrivers Børn, Jørgen, Sophie, Elisabeth, Cathrine og Anneken, Johann Iversen med Fuldmagt for Carsten Jacobsen og Niels Jacobsens skøder deres sal. Ægtemands resp. Faders Jacob Nielsen Skrivers Hus paa Møllepladsen tinl deres resp. Datter-

mand og Svoger Hr. Nicolaus Jensen Præst i Vonsbæk og Hustru Sophie.

2. Jens Iversen Ravn. Rector ved Latinskolen i Haderslev, siden Præst i Moltrup og senere i Bjært († i Gl. Haderslev 20. 5. 1666) blev 12. 10. 1633 gift med Cathrine, Datter af Købmand i Haderslev Henrik Frederiksen og Enke efter Tingskriver i Had. Herred Chr. Petersen saaledes Dr. Achelis, Pastor Dahl og Arends). Denne Oplysning er vist uangribelig, da den stammer fra en Ligprædiken. Men Jens Iversen Ravn maa have været gift 2 Gange. Efter Oplysninger der gives i en anden Ligprædiken hed hans 1. Hustru ogsaa Cathrine men hun var Datter af Amtsskriver over Hagenskov Amt, senere Borger i Haderslev Claus Knudsen og Hustru Cathrine. — Paul Sass har 1696 udgivet en Bog: „En skriftmæssig Opmuntring“, deri findes ibl. a. en Ligprædiken over Karen, Købmand i Haderslev Nis Jørgensens Enke, der døde 8. 10. 1683, og der siges, at hun var Datter af Amtsskriver over Hagenskov Amt Claus Knudsen og at hends Moder hed Cathrine. Karen var f. i Haderslev 22. 9. 1610, altsaa har Forældrene aabenbart allerede paa det Tidspunkt boet i Haderslev. Der fortælles saa, at Moderen 1627 sendte Karen sammen med hendes Søster Cathrine Mag. Jens Ravns til København, hvor de blev til 1629 (det var jo under Krigen). Ligprædiken er tilegnet Afdødes eneste Datter Kirstine, der først havde været gift med den 1666 afdøde Byfoged i Haderslev Hans Andersen og siden med Herredsfoged i Gram Herred Peter Hansen Holm, men endvidere er den tilegnet Hr. Iver Ravn og Hr. Jens Ravn, ovennævnte Mag. Jens Ravns Sønner. Og der siges udtrykkelig, at hendes Søstersøn Hr. Iver Ravn flittig har besøgt hende under hendes Sygdom.

Nu træffer det sig saa mærkeligt, at der omtrent samtidig var en Amtsskriver over Haderslev Amt ved Navn



Claus Knudsen, hvis Hustru oven i købet ogsaa hed Cathrine disse maa imidlertid ikke identificeres med ovennævnte Claus Knudsen og Cathrine. Amtsskriveren for Haderslev Amt efterlod ingen Livsarvinger, han døde først 1643 (se Amtskasserer J. Smiths Artikel om Claus Knudsen i S. M. Marts 1946), medens Mag. Jens Ravns Svigerfar aabenbart var død før 1627, hvor Moderen sendte sin Døtre til København. Jeg antager, at Jens Ravns Svigerfar er, den Claus Knudsen, der ifølge Aastrup Kirkebog døde 1616 (D. Judica die jovis exspiravit placide et die Pasthatis post sepultus est Claudius Canutius civis Haderslev integerrimus).

3. I den under 2 omtalte Ligprædiken fortælles endvidere, at den Afdøde tilbragte Sommeren 1630 hos sin Søster i Lintrup, der siges ikke, hvem denne Søster var gift med, men jeg kunde tænke mig, at det var Præsten Andreas Jacobsen Lintrup, især da denne førend han blev Præst i Lintrup havde været Conrektor i Haderslev. Det er naturligvis kun en Formodning, men da vi ellers ikke kender noget til Præstens Hustru, har vi maaske her et Fingerpeg.

4. Vonsild Kirkebog fortæller om Gaardmand Jesper Clausens Hustru, der døde 17. 9. 1697, at hun var f. i Hjerndrup 23. 6. 1648, hendes Fader var Sandemand Mathias Hack († 4. 10. 1684), hendes Moder Elsbe Petersdatter, f. i Tyrstrup Præstegaard, lever endnu. Hendes Farfar var Morten Hack i Hjerndrup, hendes Farmor Maren Mortens, hendes Morfar var Peter Nissen Præst i Tyrstrup og Hjerndrup, hendes Mormor Cathrine, **Datter af Borgmester i Haderslev Balthasar Brun**. Som voksen opholdt Afdøde sig hos sin Oldemor (d. v. s. hos sin Mormor) Cathrin Hr. Peters i Tyrstrup indtil Mormorens Død. 1. 7. 1669 blev hun i Ødis viet til Gaardmand Jesper Clausen, o. s. v.

Heraf fremgaar, at Præsten Peter Nissen i Tyrstrup har været gift med Cathrine Datter af Borgmester Balthasar Brun i Haderslev (begr. 1. 1. 1606 i Frue Kirke). Dennes Hustru Elsabe levede endnu 1634, hvor Elsabe Baltzers ifølge Haderslev Byprotokol sammen med en ugift Datter Margrethe Brun og Præsten Peter Nissen solgte deres Boder i Gaaskærgade, som sal. Balthasar Brun havde ejet.

Peter Nissen maa allerede have været Cap. i Tyrstrup 1626, thi hans Datter Elsbe, der senere blev gift med Mathias Hack i Hjerndrup og døde 16. 7. 1703, 77 Aar gammel, siges jo at være f. i Tyrstrup Præstegaard. Hans Kone, hvis Navn og Herkomst Arends ikke kender noget til, kan ikke være død 1682, som han skriver i sin Præstehistorie, han maa efter Oplysningerne i Vonsild Kirkebog være død før 1669, hvor hendes Barnebarn, der havde været hos hende indtil hendes Død, blev gift med Jesper Clausen. —

Om Pastor Peter Nissens Børn kan oplyses, at han foruden Datteren Elsbe, der blev gift med Mathias Hack i Hjerndrup, endnu havde en Søn Peter Nissen, der blev Præst i Aller og som var gift med Cathrine Datter af Præsten Johann Schröder i Aller. Endelig havde Præsten Peter Nissen i Tyrstrup endnu Sønnen Balthasar Petersen Brun, der blev hans Efterfølger i Tyrstrup. Arends opgiver ganske vist, at han stammede fra Haderslev, men det er en Fejltagelse, han havde naturligvis besøgt Latinskolen i Haderslev, der kan dog ikke være Tvivl om, at han var Søn af Peter Nissen, opnævnt efter sin Morfar Borgmester Balthasar Brun, Petersen kaldtes han efter sin Faders Fornavn. Han døde i en ung Alder 5. 4. 1659 i Haderslev, Hans Enke Magdalone blev 8. 10. 1660 gift med Efterfølgeren Lago Iversen, hun døde 21. 8. 1716, 84 Aar gammel.

Ed. Juhler.

## DA SOGNEPRÆSTEN HJALP SIN NABO

Pastor Hans Petersen, søn af kontrolør Peter Petersen og hustru Sophie Elisabeth Regitze Fangel i Nordborg, var fra 1818 til 1824 sognepræst på Drejø. Ligesom Drejøboerne endnu er stive i at overholde de gamle skikke og vedtægter — på Drejø hedder det „Byloven står over kongens lov“ — således var det også dengang. Det var endnu i fællesskabets gode „gamle tider, og den lov gjaldt urokkelig, at en mand, som blev sidst færdig med at pløje eller med andet markarbejde, skulle betale en halv tønde øl til at drikke op inden for grandelaget. Da nu en mand var syg og ikke kunne få det nødvendige arbejde af sted, præsten derimod var færdig, lod han sin karl hjælpe manden, der på denne måde undgik at blive den sidste og således slap for mulkten. Men dette indgreb i deres gamle byret, tog Drejøboerne ham meget fortrydelig op, og slig anmaselse ville de helst frabede sig. Dog i alt andet var de meget skikkelige og føjelige, og præsten kom også godt ud af det med dem.

Hans Petersen var fra 1824 til sin død den 7. juli 1842 sognepræst i Oksbøl. Hans datter Olave Marie var gift med Holger Christian Clausen Fangel, sognepræst i Notmark fra 1849 til 1899.

(Efter Christian Knudsens samlinger til en familiehistorie).

Chr. Maibøll.

## GAMLE LEGATER I NORDBORG

Den 19. september 1688 skænkede velværdige, andægtige og højlærde herre hr. Christian Brandt, provst og præst i Nordborg 200 mark lybsk. Pengene skulle sættes på renter og for disse skulde fattige børn i Holm hjælpes til skolegang og undervises i kristendommen. Pengene måtte ikke bruges til andet formål. — Dokumentet er underskrevet af Christian Brandt og amtmand v. Aichelberg. For de 4 daler, som summen gav i årlig rente, skulle 6 fattige børn holdes i Holm skole, „som også hidtil dags er sket,“ skriver provst Hans Caspar Brandt 1734.

År 1734 gav en skræder i Havnebjerg, ved navn Jørgen Christensen til Nordborg kirke 50 rdl., for hvilke penge han udstedte sin egenhændige underskrift til sognepræsten Hans Caspar Brandt. De sattes på renter i Marcus Kræmers gård i Nordborg, så længe de stod hos denne, skulle han give 5 %. For renterne skulle 3 fattige børn i Holm holdes til skole.

Da skolemesteren i Holm kun havde lidt at leve af, og man derfor indtrådte for ham hos den høje biskop, at der måtte tillægges ham noget af kirkens indkomster, så bestemte biskoppen ved reskript, dat. Odense, den 24. juli 1734, at der årlig måtte tillægges ham 4 rigsdaler af kirkens midler. J. Raben.

**Nu er læsetiden inde!**

# Historisk Samfund for Sønderjylland

yder for tiden sine medlemmer 33 $\frac{1}{3}$  pct. rabat  
ved samlet køb på 25,00 kr. og derover

---

Benyt, imens tid er, denne chance til at få suppleret Deres bogsamling i hensende til litteratur om Sønderjyllands historie.

Vi kan endnu tilbyde:

Provst Erik Christensen: Fra min virksomhed i Tønder. Medlemspris 2,25 kr. boghdl. 3,00 kr.

Den store tønderhistorie: Tønder gennem Tiderne, 2 bd. Medlemspris 25,00 boghdl. 37,50

H. M. Nielsen: Fra slesvigsk fattigvæsens fortid. Medlemspris 4,50, boghdl. 6,00

Froels Fink og Johan Hvidtfeldt: Vejledning i studiet af Sønderjyllands historie. Medlemspris 4,00, boghdl. 8,00

Navneregistret til H. P. Hanssens værker. Udgivet af Johan Hvidtfeldt. Medlemspris 2,00, boghdl. 4,00

Aktstykker vedr. Kreditanstalten Vogelgesangs tilblivelse. Medlemspris 3,00, boghdl. 4,50

Peter Kr. Iversen: Vejledning for sønderjydske lokalhistorikere. Medlemspris 2,00, boghdl. 3,00

Johan Hvidtfeldt: Slægtshistoriske studier i Sønderjylland. Medlemspris 2,00, boghdl. 3,00

Nordslesvigs åndelige genforening med Danmark. Medlemspris 6,00, boghdl. 10,00

Olav Christensen: Bibliografi over sønderjydske slægtstavlelitteratur. Medlemspris 2,00 boghdl. 3,00

Nordslesvig efter genforeningen. 7 radioforedrag. Medlemspris 3,00, boghdl. 4,50

★

Endvidere kan vi endnu tilbyde:

Det statelige værk: Festskrift til H. P. Hanssen. Medlemspris 5,00

Taler ved H. P. Hanssens begravelse. Medlemspris 0,50

P. Rhode: Samlinger til Haderslev amts beskrivelse. Faksimileudgave. Medlemspris 4,75

Otto Arends: Gejstligheden i Slesvig og Holsten, 3 bd. Medlemspris 3,00 plus porto

★

Endvidere har vi overtaget et antal eksemplarer af organist Aage Tofts smukke lille bog: Tønder kirkes organister 1592—1933. Medlemspris 3,75 (indbundet).

Prisen for Sønderjydske Aarbøger er for tiden 1889-1939 2,00 pr. hefte og for tiden efter 1940 3,00 kr. pr. hefte. Vi kan levere rækken fra 1942 komplet. Om tidligere årgange besvares forespørgsler gerne.

Læs selv disse bøger . Brug dem som gave

Medlemmer af Historisk Samfund rekvirerer bøgerne hos samfundets kasserer adjunkt Knud Fanø, Frilandsvej 21, Tønder, telf. 21881

**Graasten Bank** A/S  
Kontortid 9—12 & 2—4  
Lørdag 9—1  
GRAASTEN

**SønderjydsK  
Tæppefabrik**

**Haslev  
Gymnasium**  
Kostskole for Dreng

**Snoghøj** Gymnastik-  
højskole  
Fredericia.

A. R. KJÆRBY A/S  
HØJER

Eksamensræt til Mellemskole-, Reel  
og Studentereksamen.

3 Maaneders Sommerskole.  
5 - Vinterskole.  
Skoleplan sendes.

Alle Oplysninger ved He  
vendelse til



Peter Kæs  
Rektor, Hasl

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

**HABITTER**  
skræddersyet efter mål

**Thomas Hansen & Søn**  
Padborg . Telf. 9233

Aktieselskabet

**C. I. Christensens Papirhandel**

ESBJERG

**HEJMDAL**

Landsdelens Blad

AKTIESELSKABET

**NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER**

KØBENHAVN F.

Spare- og Laanekassen  
for Hobro og Omegn

**GRAM**  
KØLEANLÆG

Brødrene Gram A/S  
Vojens

**Paul Thomsen**

Krusaa

Kolonial, Spirituosa, Køkken-  
udstyr,

Trikotage, Herreekvipering

**Pindstrup Mosebrug**

SAVVÆRK OG EMBALLAGEFABRIK

Telefon Pindstrup 13 og 18

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg  
Krusaa

**Graasten  
Andelsslagteri**

A. Nielsen & Co. A/S

Nykøbing Falster

**Sønderjyllands Kreditforening**

Haderslev

**Tønder Landmandsbank** A/S

Kontorer i Tønder - Skærbæk - Ballum - Brede - Brøn

Bylderup Bov - Frifelt - Højer - Tinglev - Visby

**Lolland-Falsters  
Folketidende**

Stiftets største Blad  
Nykøbing F.

**HORSENS HAVN**

- ◆ Mange moderne Stykgodsraner.
- ◆ 7,00 m Vanddybde.
- ◆ Havnen kan besejles Dag og Nat.
- ◆ Store Arealer ved Kaj og Jernbanespo  
ledige til Udleje.